Nüfus ve Maliye Defterlerine Göre Keşan'da Romanlar [1830-1848] *Romanies in Keşan According Population and Finance Registries [1830-1848]*

Burçin Işım
(ORCID: 0000-0003-2636-1077)

Öz: Osmanlı Devleti'nde nüfus ve maliye defterleri üzerine bir çok çalışma vardır. Ancak Romanların hem nüfusu hem ekonomisi üzerine çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmada nüfus ve maliye defterlerindeki Romanlar araştırıldı. 1830 ve 1848 yılları arasını kapsayan bu araştırmamızda Roman nüfusun ekonomisi, nüfus değişimi, meslek çeşitleri tespit edilmiş ve diğer nüfus unsurları ile karşılaştırması yapılmıştır. Böylece elde edilen verilerden 18 yıllık döneme ait Keşan'daki Romanların ekonomik, sosyal ve nüfus durumları ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Keşan, Romanlar, Nüfus sayımı, Cizye vergisi.

Abstract: There are many studies on population and finance registers in Ottoman State. However, there is not much research on both the population and economy of Romanies. In this study, Romanies in the population and financial registries have been researched. In this research which covers the period between 1830 and 1848, economy of the Romanies population, population change and occupation types were determined and compared with other population elements. Thus, the economic, social and population status of the Romanies in Keşan from the 18-year period was revealed.

Keywords: Keşan, Romanies, Population census, Jizya tax.

Giriş

Pek çok araştırmacı tarafından köken olarak Hindistan'dan geldiği kabul edilen Romanları¹, dil, göç istikameti ve zamanı üzerinden 3'e ayırabiliriz. Avrupa ve Amerika'da yaşayanlar Romlar, Ortadoğu ülkelerinde yaşayanlar Domlar, Ermenistan, İran ve Orta Asya ülkelerinde yaşayanlar ise Lomlar olarak adlandırılmışlardır. Bu gruplar sırasıyla Romani, Domari ve Lomavren dillerini konuşmaktadırlar.² Türkiye'de yaşayan Romanların anadilleri hakkında çok net bilgiler olmamakla birlikte pek çoğu anadilleri olan Romanî diliyle iletişim kurmaktadır.³

Romanların Anadolu'ya ilk geliş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Romanlar anavatanları olan Kuzeybatı Hindistan'dan Anadolu'ya özellikle 9. yüzyılın sonlarına doğru ve

1Hintli Dilbilimci Weer Rajendra Rishide Çingenelerin/Romanların Hint kökenli olduğunu söylemektedir. Muhammed Guri'nin işgallerine karşı örgütlenen Racputlar, 1192'de yenilgiye uğramış ve üç gruba ayrılmıştır. Bu üç gruptan kendilerini Romane Chave olarak adlandıran grup yenilgi sonrası Afganistan üzerinden Avrupa'ya göç etmiştir. Bkz. Barış Akgül, "Türkiye Çingenelerinin Politikleşmesi ve Örgütlenme Deneyimleri", *Öneri Dergisi*, Temmuz 2010, C. 9, S. 34, s. 219.

2Gül Ateşler, "Avrupa'da Roma/Çingeneler Üzerine Sosyal Politikalar", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, C. 2, S.3, s. 15.

3Yusuf Genç-Hasan Hüseyin Taylan-İsmail Barış, "Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Spring 2015, Number 33, s. 82.

10. yüzyılın başlarından itibaren gelmeye başladılar. Romanların İstanbul'a ilk geliş tarihi 1050'dir.⁴

Osmanlı Devleti'nde 1520 yılında Romanlarla ilgili idari düzenlemeye gidilerek büyük bir Roman gurubu "Çingene Sancağı"- "Liva-i Çingene", adı verilmiş bölgede (Trakya/Rumeli) iskan etmiştir.⁵ Romanlar için en popüler meslek demircilik ve müzisyenlikti. Bunların yanı sıra Romanların yaygın olarak yaptıkları diğer meslekler; tenekeci, nalbant, kuyumcu, kılıç, soba, ayakkabı, geniş başlı terlik imalatçılığı, deri işçiliği, terzi, boyacı, hırdavatçı, kasap ve bahçıvanlıktır. Demirciler genellikle orduya hizmet verdikleri için ekonomik bakımdan daha iyi bir konumdaydılar.⁶ Ayrıca donanmada çivi kesmek, esirlerin ayağına takılacak zincirleri yapmak ve lenger yapmak için de Romanlar tercih edilirdi.⁷

1-)1830-1831 Nüfus Sayımı

Nüfus, "Nefs: ruh, can hayat" anlamına gelmekte ve daha çok bir coğrafyada yaşayan insanları ifade etmektedir.⁸ Osmanlı Devleti'nde, doğrudan şahısları saymaya yönelik ilk nüfus sayımı II. Mahmud zamanında, 1831 yılında yapılmıştır.⁹ 1831 sayımında Müslüman ve gayrimüslim nüfus ayrı ayrı sayılmış, defterleri ayrı tutulmuş ve Anadolu ile Rumeli'de yaşayan erkek nüfus yaşına bakılmaksızın istisnasız sayılmıştır.¹⁰ Ancak nüfus standart biçimde tasnif edilmemiştir.¹¹ Memurlar kimi yerde yaşa göre, kimi yerde sakal bıyık durumuna göre, kimi yerde de askerliğe elverişli olup olmadıklarına göre sayım yapmıştır.¹² Osmanlı Arşivi'nde asıl kayıtlara ait 7700 adet nüfus defteri vardır. Bu sayı yoklama defterleri ile 41.000'i bulmaktadır.¹³

Keşan ile ilgili ilk nüfus defteri 4092 numaralı, 1830 tarihli "Edirne Vilayeti, Gelibolu Sancağı, Keşan Kazası Müslim nüfus defteri"dir.¹⁴ Ciltli ve ebrusuz olan bu defter 20 sayfa olup 20x55 cm boyutlarındadır. Defterin yazımına 30 Ekim 1830 (H. 1246) tarihinde başlanmıştır. Sadece Müslüman nüfusun kaydedildiği bu defterde mahalle taksiminin dokuza

4 Halime Ünal, "Türkiye'de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingeneler", Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012, s. 616.

5a.g.m., s. 617; Osmanlı Devleti'nde Çingene Sancağı Rumeli Beylerbeyliği'nde kurulmuş olup Anadolu'da böyle bir oluşum olmamıştır. Adı geçen sancağın merkezi Kırklareli'dir. Çingene Müsellem Sancağı askerî olarak nitelendirilen Romanları kapsamaktadır. Devlet kontrolü altında çalışmaya başlayan Romanlar Yaya, Müsellim, Yörük gibi diğer geri hizmet birimlerine benzer bir şekilde yapılanmış ve Osmanlı Devleti'nin başarılarının görünmez mimarları olmuşlardır. Romanların geri hizmette görevlendirilmelerinin sebebi, onların maden işleme ve el sanatlarındaki yeteneklerinin devlet adına daha verimli hale getirilmek istenmesidir. Bkz. Emine Dince, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2009, S. 20, s. 35-37.

6 Halime Ünal, a.g.m., s. 617.

7 Muhammed Tağ, *Temettuât Defterlerine Göre Edirne'de Romanlar*, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015, s. 18.19.

8 Nebi Bozkurt, "Nüfus", *Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, s. 293.

9 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı *Osmanlı İdaresi'nde Kıbrıs, (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Yayın No: 43, Ankara 2000, s. 46; Mısır, Arabistan, Arnavutluk Bosna ve Güneydoğu Anadolu 1831 sayımından hariç tutuldu ve sayım aşağı yukarı en önemli on eyalette gerçekleşti. Bkz. Musa Şaşmaz, "The Ottoman Censuses And The Registration Systems in The Nineteenth and Early Twentieth Centuries", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 6 s. 290.

10 *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, s. 59.

11 Nedim İpek-Rıza Karagöz-Cihat Uslucan, *Canik Sancağı Samsun Kazasının Nüfus Yapısı (1834-1845)* Kültür Yayınları No: 9, Samsun 2016, s. 3.

12 *Osmanlı İdaresi'nde Kıbrıs*, s. 54.

13 Mehmet Artunay-Ali Lafçı, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Zara II Zara/Koçgiri Nüfus Defterleri*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2013, s.16.

14 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). NFS. d., 4092.*

ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu taksimattan ikisi Romanlara ait olup yedi adet Türk¹⁵ mahallesi yazıldıktan sonra en sona iki Roman mahallesinin yazımının bırakıldığını görmekteyiz. Roman mahallesi bittikten sonra Keşan'a bağlı ahalisi Müslüman olan köylerin kayıtları kaleme alınmıştır.¹⁶

Roman mahallelerinin ilki deftere: “Esâmiyân-ı Kıbtîyan-ı Müslim an-Sâkinân-ı Mahalle-i Saray-ı Mescid Der Kaza-ı Keşan”¹⁷ olarak kaydedilmiştir. İkincisinin ise: “Tetimme-i Kıbtîyan”¹⁸ olarak kaydedildiği görülmüştür. Bu iki mahalle isminden ve aşağıda incelediğimiz diğer defterlerden de anlaşılacağı üzere Romanlar sadece “Kıbtî” olarak adlandırılmış ve başkaca bir adlandırma yapılmamıştır. Kıbtî ismi Mısır'ın yerli ve Hristiyan halkı için kullanılan bir isimdir.¹⁹ Kıbt, Greklerin Mısırlılar veya Nil deltası sakinleri için kullandığı aigptos kelimesinin Arapça karşılığıdır.²⁰

Nüfus defteri yazılırken öncelikle mahalle ismi yazılmış, mahalle isminin hemen altına mahallede ikamet eden kişiler yazılmıştır. Kayıt altına alınan şahısların, ilk önce fiziki özellikleri tarif edilmiş ve takiben bıyık ve sakalının rengi kara, kumral, sarı, kırmızı, ak vb. olacak şekilde düzenlenmiştir. Fiziki özellikleri belirtildikten sonra adı ve baba adı yazılmıştır. Şahsın tüm bu özelliklerinin altına “sinn” yani yaşı yazılmıştır. Kişinin yaşı yazıldıktan sonra -varsa- lakabı ya da mesleği not edilmiştir.²¹ Lakapların birçoğunun da meslekî lakaplar olduğunu söyleyebiliriz.

4092 numaralı, 1830 tarihli nüfus defterlerinde 28 şahsın mesleği yazılmış olup bu şahıslardan 2'si demirci ustası olmak üzere 14'ü demircidir. Nüfusunun yarısının demircilik alanında faaliyet gösterdiği Romanlara ait diğer meslek sayıları ise şu şekildedir: 4 kalaycı, 1 kalaycı ustası, 1 kalaycı çırağı, 3 mehter, 1 davulcu, 2 rençber, 1 çilingir ve 1 çoban.²²

¹⁵ Buradaki “Türk” ifadesi genel bir ifade olup çok uluslu bir imparatorlukta özellikle irili ufaklı bir çok Müslüman ve gayrimüslim unsurun yaşadığı Osmanlı Balkan coğrafyasında bir yerleşim yerinde tam anlamıyla “saf” bir ırkın iskân etmiş olmasını beklemek yanlış olur.

¹⁶ Keşan'a bağlı bu köyler sırasıyla şunlardır: Yenice, Türkmen, Gündüzler, Seğit, Yapıldak, Danişmend, Koruklu, Erikli, Akhoca, Kılıç, Mercan, Seydi. Bkz. *NFS. d.*, 4092.

¹⁷ *BOA. NFS. d.*, 4092, s. 9; Saray-ı Mescid mahallesinin aynı zamanda Türklerin de oturduğu bir mahalle olduğunu görmekteyiz. Bkz *BOA. NFS. d.*, 4092, s. 6-7.

¹⁸ *BOA. NFS. d.*, 4092, s. 10; Tetimme, “noksanı tamamlama, bir eksiği tamamlamak üzere katılan şey” anlamına gelir. Buna istinaden bahsi geçen “Tetimme-i Kıbtîyan”ın mahalle olmama durumu vardır. Bu ifadenin geçtiği 4092 defterle bir sonraki defter olan 4093 numaralı defter aynı kayıtları muhtevasında barındırır ve 4093 numaralı defterde böyle bir mahalle kaydedilmemiştir. 4092 numaralı defterde yeni bir mahalle veya köy ismine geçerken mahalle veya köy isimlerinin altı çizilmiştir. Bu ifadenin de aynı şekilde olması bizim de bu ifadeyi mahalle olarak değerlendirmemize sebep olmuştur.

¹⁹ Kıbtî kelimesi Türkçede yakın zamana kadar aktif bir kullanıma sahipti. Bu kelimenin etimolojisi hakkında bir kaç görüş vardır. İlk olarak Yunanistan'ın Modon şehrinde “Küçük Mısır” denen tepede Romanların/Çingenelerin koloni halinde yaşamış olmaları, daha sonra buradan Avrupa'ya dağılmış olmaları onlara “Mısırlı” anlamına gelen “Egyptian” yani Kıbtî denilmesini sağlamış olabilir. İkinci görüş ise: Romanların Hindistan'dan Mısır üzerinden Avrupa'ya gitmelerinin Romanların “Kıptî” olarak tanımlanmasına yol açmış olabileceğidir. Bkz. Hüseyin Yıldız, “Türkiye'de Çingeneler için Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Gazi Üniversitesi Dil Araştırmaları Dergisi*, Güz 2007 C. 1, S. 1, s. 73.

²⁰ “Kıptîler” *Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi, (DİA)*, 2002, C. 25, s. 424.

²¹ Lakaplar şu şekildedir: Cellatoğlu dimekle maruf, Deli Ahmedoğlu dimekle maruf, İnadoğlu dimekle maruf, Pehlivan dimekle maruf, Kocabaşoğlu dimekle maruf, Baklacioğlu dimekle maruf, Çaba dimekle maruf, Cansız dimekle maruf, Burunsuz dimekle maruf, Musaoğlu dimekle, meslekî lakaplar ya da meslekler ise şu şekildedir: Canbazoğlu dimekle maruf[2], Çilingiroğlu dimekle maruf[3], Çilingir Haliloğlu dimekle maruf, Çilingir dimekle maruf, Timurcu[6], Timurcu dimekle maruf[5], Timurcu dimekli, Timurcu ustası, Timurcu Ustası dimekle maruf, Kalaycı ustası dimekle maruf, Kalaycı dimekle maruf[2], Kalaycı[2], Kalaycı Çırağı, Davulcu, Mehter dimekle maruf[2], Mehter, Çeribaşı, Rençber[2], Pehlivan, Çoban.

²² *BOA. NFS. d.*, 4092

Nüfus sayımında sadece erkek nüfus yazılmıştır. Bu sayıma göre Saray-ı Mescid Mahallesi'nin Roman nüfusu 22, Tetimme-i Kıbtîyan olarak yazılan mahallin nüfusu 55 olup toplam nüfus 77'dir.²³ İmparatorluk genelinde ise Romanların 1820-1844 yılları arasındaki nüfusu 200.000 civarındadır.²⁴

Defterde yazılı şahıslar vefat ettiği zaman şahsın isminin üzeri kırmızı kalemle çizilir ve ölüm tarihi not edilirdi. Bu defterdeki kayıtlara göre Roman mahallesinden dört şahsın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bu şahıslardan üçünün 12 Haziran 1831'de vefat ettiğini görmekteyiz. Bir şahsın da ay ve günü belirtilmeden sadece vefat yılının yazıldığını ve 1836/1837 (H.1252) tarihinde vefat ettiğini tespit etmekteyiz. Yeni doğanlar ise siyakat hattı²⁵ ile "tevellüd" şeklinde not edilmiş, "Tevellüd" ve tarih kırmızı yazı ile yazılmıştır. Defterde yeni doğan sayısı altı kişi olarak görülmüştür. Sırasıyla doğum tarihleri şu şekildedir: 4 Mart 1832, 2 Nisan 1832, 2 Mayıs 1832, 26 Ekim 1832, 1836/1837 (H.1252), 1835/1836 (H.1251). Doğumlar ve ölümler nüfus defterinde belirtildiği gibi başka bir mahalden gelenler de kayıt altına alınmıştır. Defterde Romanlarla ilgili bu tür kayıt sayısı olarak sadece bir kişiyi görmekteyiz.²⁶ Toplamda 12 kişi 50 yaş ve üzerindedir. En yaşlı kişi 80 yaşındaki fiziki özellikleri "uzun boylu, ak sakallı" olarak tanıtilan, İnad oğlu İbrahim veled-i Ali'dir.²⁷

Diğer bir defter ise 4093 numaralı, 1831 Tarihli "Edirne Vilayeti, Gelibolu Sancağı, Keşan Kazası Müslim defteridir". 80 sayfa olan bu defter, ciltsiz, ebrusuz ve 21x59 cm boyutlarındadır. Bu defterin yukarıda açıkladığımız 4092 numaralı defterle aynı kayıtları ihtiva ettiğini tespit ettiğimiz gibi ufak bazı farkları olduğunu görmekteyiz. Bu farklardan birisi, yukarıda iki kısma ayrılmış Roman mahallelerinin 4093 numaralı defterde tek bir mahalle altında gösterilmiş olmasıdır. Bu mahalle "Kıbtîyan-ı Müslim an-Sâkinân-ı Mahalle-i Saray-ı Mescid Der-i Kaza-ı Keşan"dır.²⁸ Diğer bir fark ise 4092 numaralı defter rika hattında yazılmış iken 4093 numaralı defter siyakat hattı ile yazılmıştır. Ayrıca 4093 numaralı defterde "sinn" ve yaşı kırmızı mürekkeple kayıt edilmiştir. Son olarak, 4092 numaralı defterde başlangıç tarihi gün, ay ve yıl olarak mevcut iken 4093 numaralı defterde bu durumun tespiti mümkün olamamıştır.

Bu iki defterin haricinde aynı yıla ait iki adet daha defter mevcuttur. Bu defterlerin ikisi de gayrimüslim unsurların kayıtlarını barındırmaktadır. Kayıt edilen bu defterlerde Romanlarla ilgili bir bölüm veya içeriğe rastlanmamıştır.²⁹

2-) 1832 Yılı Emlak Kayıtları

1831 nüfus sayımından kısa bir süre sonra 1832 yılında emlak ve arazi kıymetleri tespit edilmiş ve bu kıymetlendirmeler arazi ve emlak defterine kayıt edilmiştir. Boyutu 23.5x72.5

²³ BOA. NFS. d., 4092.

²⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 62.

²⁵ Arşivde bulunan yazıları yazı çeşidine göre şu şekilde sıralayabiliriz: sülüs, sülüs kırması, muhakkak, reyhanî, ince reyhanî, tevkî, nesih, ince nesih, nesih kırması, divânî, celi divânî, divânî kırması, ta'lik, jince ta'lik, ta'lik kırması, rik'a, rik'a kırması, siyakat. Siyakat yazısı arşiv belgelerinde kullanılan yazı çeşitleri içerisinde anlaşılması ve okunması en zor yazı türünü oluşturmaktadır. Siyakat yazısı, Osmanlı Devleti'nde bir kaç asır resmi muamelelerde kullanılmıştır. Özellikle devlet maliyesini ilgilendiren alanlarda tercih edilmiştir. Türk mali idaresi memurları bu yazıyı 400 yıl boyunca kullanmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise bu yazı yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Bkz. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı*, Yayın No: 18, Ankara 1994, s. 4-15.

²⁶ Bu kişi: "Mehmed bin Abdullah Damad Pehlivan Mehmed"tir. Kaza-ı Edirne âmed Fi. Gurre-i M. Sene [12]48 Sinn/18." Bkz. BOA. NFS. d., 4092, s. 10.

²⁷ BOA. NFS. d., 4092, s. 9.

²⁸ BOA. NFS. d., 4093, s. 37-39.

²⁹ Bkz. BOA. NFS. d., 4094; Bkz. BOA. NFS. d., 4095.

cm olan 42173 numaralı bu defterin başlangıç ve bitiş tarihi 10 Mayıs 1832 olup defter ciltli, ebrulu ve 40 sayfadır.³⁰

Keşan sayım defteri 1832 tarihli Gelibolu ve Eceabat defterleri ile birlikte temettuat sayımlarının ilk örnekleridir.³¹ Sayım yapılan bu yerlerde emlak, arazi ve hayvan varlığı defterlere kayıt edilmiştir. Ancak Keşan sayım defteri diğer defterlerden farklıdır. Sadece hane sahiplerinin emlak ve arazilerinin kıymeti yazılmış, arazilerin türü, sayısı ve dönümleri belirtilmediği gibi gayrimenkullerin ve hayvanların da sayı ve türleri belirtilmemiştir.³²

Defter: “Bu defa şeref-bahş-ı sudur olan idare-i seniyye mucebince marifet-i şer-i şerif ve muharrir tayin buyrulan hâce-gan-i Divan-ı Hümayundan Agah Efendi'nin marifeti ve cümle ittifakıyla Keşan kazasıyla bi'l-cümle kurrasında tahrir olunan emlak ve arazi ber-vech-i tahmin takdir kılınan esman ve kıymetlerinin defteridir. Ber vech-i ati zıkr ü beyan olunur. Fi. 9 Z [1]247”³³ açıklaması ile başlamıştır.

Defterde ilk yazılan mahalleler Müslüman mahalleri olup ilk mahalle ikisi birlikte not edilmiş olan “Cami-i Kebir ve Mahalle-i Cedid”tir. Diğer Müslüman mahalleleri, Mescid-i Cedid, Behram Bey, Mescid-i Saray, Numune Cami Mahallesi ve Cami-i İspat Mahallesi. Müslüman mahallelerden sonra gayrimüslim mahalleleri yazılmış ve akabinde Müslim ve gayrimüslim köyleri karışık olarak deftere not edilmiştir. Roman mahallesi ise deftere kaydedilen en son mahalle olmuş ve “Kasabada Mütemekkin Kıbtıyan Mahallesi”³⁴ olarak düzenlenmiştir.

Mahalle isimlerinin altına şahısların emlak ve arazi kıymetlerinin değeri yazılmış, en son mahalledeki toplam değer ortaya çıkarılmış ve o mahallenin Keşan kazasına biçilen hisse değeri içindeki payı yazılmıştır. Keşan kazasının toplamı 55 hisse olup Müslüman mahallelerin toplam payı 5 hissedir. Bunu Müslüman mahallelerinin yazımı bittikten sonra düşülen şu kayıttan anlamaktayız: “Varid olan tekalif-i seniyye ve mesarif-i sairenin tarh ve tevzi’i için Beyne’l ahali bil-cümle mahallat ve kurraya itibar olunmuş olan elli beş sehmden kasabanın ehl-i islam mahallatına beş sehm-i hissese tarh olunmuş olmakla ziyadeye tahammülü olmadığı bu defa dahi tebeyyün etmek mülabesesiyle bi'l-ittifak Kemâkân beş sehm olmak üzere karar verilmiş olduğundan iş bu mahalle şerh verildi”³⁵ Defterin en sonuna yazılan Roman Mahallesi de bu beş hisselik pay içinde şu ifade ile gösterilmiştir: “İş bu Kıbtî Mahallesi kasaba ehl-i İslamının beş sehmüne dahil olduğu.”

Emlak ve arazi kıymetleri bakımından mahalle bazında en fazla varlığa, deftere birlikte yazılmış olan Cami-i Kebir ve Mahalle-i Cedid mahallelerinin sahip olduğunu görmekteyiz. İki mahallenin toplam değeri 88.685 kuruştur. Köy bazında ise en fazla değere Bulgar

³⁰ BOA. Bâb-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemi Defteri-D.BŞM.d. 42173.

³¹ Genel olarak Temettuat sayımlarının 1840-1845 yıllarında iki defa yapıldığı kabul edilmektedir. Ancak bu iki sayımdan önce Kıbrıs’a ait 1833 tarihli dört adet temettuat defteri tespit edilmiştir. 1838 yılında bir temettuat sayımının daha yapıldığını görmekteyiz. bu sayım Gelibolu ve Hüdavendigar sancaklarında yapılmıştır. sayım kararı II. Mahmud’un 7 Ağustos 1838 tarihli fermanı ile alınmış ancak sadece 3 kazada tamamlanabilmiştir. 1840-1845 temettuat sayımları ile birçok makale, tez ve kitap yazılmıştır. 1833 ve 1838 sayımları ile sadece birer çalışma yapılmıştır. II. Mahmut zamanında yapılan mal-mülk sayımının ilk örneği Gelibolu, Eceabat ve Keşan sayım defterleridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerif Korkmaz, “II. Mahmud Döneminde Yapılan 1832 Tarihli Arazi ve Emlak Sayımı: Gelibolu Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, S. 22 Bahar 2017, s. 88-90.

³² A.g.m., s. 90.

³³ BOA. D..BŞM.d. 42173, s. 2.

³⁴ BOA. D..BŞM.d. 42173, s. 27.

³⁵ BOA. D..BŞM.d. 42173, s. 3.

Köyünün yani günümüzdeki ismiyle Yeni Muhacir Köyünün³⁶ sahip olduğunu tespit ettiğimiz gibi aynı zamanda 9 hisse ve 166.280 kuruş ile kazanın tümünde de en varlıklı yer olduğunu görmekteyiz. Roman Mahallesi ise 1.715 kuruşluk toplam kıymeti ile kazanın en düşük emlak ve arazi değerinin olduğu mahalledir.

Roman Mahallesinde toplam 23 kişinin emlak değeri yazılmıştır. 15 kişinin ayrı ayrı olmak üzere her birinin emlakı için biçilen değer 50 kuruştur. Sadece iki kişinin emlak kıymeti 100 kuruşun üzerindedir. 300 kuruşla Hacı Salih oğlu Mustafa mahallenin en varlıklı emlak sahibi³⁷ olarak kayıt edilmiş iken Cellatoğlu Mehmed'in de 195 kuruşluk emlak değeri ile en varlıklı emlak sahibi olarak ikinci sırada olduğunu görmekteyiz. En ilginç tespitimiz ise Roman Mahallesindeki kişilerin hiç birinin arazi kıymetlendirmesinin yapılmamış olması ya da diğer bir deyişle hiçbirinin toprak varlığına sahip olmamasıdır. Oysa kazanın diğer bütün kısımlarında çok nadir olarak ve sadece şahıs bazında bu durum görülmüştür. İsimlerin yazımı konusunda da genellikle lakaplarından sonra şahsın ismi yazılmıştır. Misal vermek gerekirse; Popaldıran oğlu Süleyman, Cellatoğlu Mehmed, Çilingiroğlu Osman, Kocabaş Salih gibi.

3-) 1839 Nüfus Sayımı

1830-1831 yılındaki Keşan nüfus sayımlarından sonra Keşan'da ilk sayım 1839 yılına ait olup bu sayıma ait üç adet nüfus defteri mevcuttur. Bu defterlerden 4096 numaralı defter³⁸ Keşan ve köylerinde ikamet eden Müslüman erkek nüfusu, 4097 sayılı defter³⁹ Keşan merkezde yerleşmiş gayrimüslim erkek nüfusu kayıt altına almış iken 4098⁴⁰ sayılı nüfus defterinin ise Keşan'ın köylerindeki gayrimüslim erkek nüfusu kapsadığını görmekteyiz.

1839⁴¹ tarihli 4096 numaralı defter, ciltli, ebrulu, 17x49.5 cm boyutunda ve 23 sayfadan ibarettir. Defterin kapağında: "Keşan kazasının nefsi-i kasabada sakin ehl-i İslam ve kurra-ı İslam nüfus defteridir."⁴² yazmaktadır. İlk sayfasında kırmızı yazıyla: "nefs-i kasaba-i Keşan ve ehli İslam kurra-ı merkumesinin nüfus defteridir."⁴³ yazmaktadır. Kazadaki Müslüman mahalle sayısı beştir⁴⁴. Bu beş mahallenin ikisinde hem Türkler hem de Romanlar yaşamaktadırlar. Defterdeki ilk Roman Mahallesi "Cami-i Vasat Mahallesinde Mütetekkin

³⁶ Halk arasında köyün eski adı Bulgar Köyüdür. Fakat köyün bu adı resmi kayıtlarda 1932 yılına kadar sürmüştür ve o tarihte Yeni Muhacir Köyü olmuştur. Bkz. Asaf Koçman, "Yeni Muhacir Köyü (Keşan) Toplumsal Ekoloji Açısından Bir İnceleme", *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir 1983, S .1, s. 111.

³⁷ Keşan'da en varlıklı kişiler deftere birlikte yazılmış olan Cami-i Kebir ve Mahalle-i Cedid mahallesinde ikamet etmişlerdir. Bunlar sırasıyla: 11.000 kuruşla Haseki İsmail Ağa, 6.600 kuruşla Ayan İsmail Ağa, 6.150 kuruşla Ataullah Bey'dir. Bkz. *BOA. D.BŞM.d.*, 42173, s. 3; Ayrıca Yenice Köyünde 5.000 kuruşluk değeri ile Ataullah Bey Çiftliği ve Türkmen'de 1.500 kuruşluk değeri ile Ataullah Bey çiftliği vardır. Bkz. *BOA. D.BŞM.d.*, 42173, s. 10; Yine Mercan Köyde Ayan İsmail Ağa'nın 2.830 kuruşluk emlak ve arazisi vardır. *BOA. D.BŞM.d.*, 42173, s. 10; Keşan'daki en varlıklı üç gayrimüslim ise, Varoş Mahallatından Papa İstiyadiriği Mahallesinde ikamet eden 5.470 kuruşla Hacı Yani Çorbacı, yine aynı mahalleden 5.005 kuruşla İstimat veled-i Şider, *BOA. D.BŞM.d.*, 42173, s. 6; Bulgar Karyesinden 5.320 kuruşla Hacı Mihal veled-i Gorgi'dir. *BOA. D.BŞM.d.*, 42173, s. 12.

³⁸ *BOA. NFS. d.*, 4096.

³⁹ *BOA. NFS. d.*, 4097.

⁴⁰ *BOA. NFS. d.*, 4098.

⁴¹ 1255 Hicri yılı Miladi yıla göre hem 1839 hem 1840 yılına denk gelmektedir. Ancak biz burada 1839 yılına ait nüfus defteri olarak yazdık. Bunun sebebi, defterin yazımına 1839 yılı mart ayında başlandığına kanıt olacak hem doğum hem vefat kayıtlarının mevcut olmasıdır. Bkz. Cami-i Kebir Mahallesi 166. sıradaki Hasan bin Osman'ın 17 Mart 1839 tarihli ölüm kayıdır. (Fevt. Fi. Gurre-i M. 1255) *BOA. NFS. d.*, 4096.s. 3; Cami-i İspat Mahallesi 122. sırada Hasan İbn Ahmed'in 19 Mart 1839 tarihli doğum kayıdır. (Tevellüd Fi.3 M. 1255) *BOA. NFS. d.*, 4096.s. 8.

⁴² *BOA. NFS.d.*, 4096, Kapak yazısı.

⁴³ *BOA. NFS.d.*, 4096, s.1.

⁴⁴ Bu mahalleler, Cami-i Kebir, Cami-i Cedid, Cami-i Vasat, Cami-i İspat, Saray-ı Mescid,

Taife-i Kıbtîyan-ı Müslim⁴⁵ şeklinde düzenlenmiş, ikincisi ise: “Saray-ı Mescid Mahallesinde Mütemekkin Kıbtîyan-ı Müslim Taifesi”⁴⁶ olarak kayda geçmiştir.

İlk mahalle olan Cami-i Vasat Mahallesinde 46 kişi ikamet ederken Saray-ı Mescid Mahallesinde 75 kişinin yaşadığını görmekteyiz. Toplam nüfus 121 kişidir. 9 sene önce gerçekleşen sayıma göre Roman nüfusunun %57.14 arttığını görmekteyiz. Cami-i Vasat Mahallesindeki Müslüman Türk nüfus 140, Saray-ı Mescid Mahallesindeki Müslüman Türk nüfus ise 131 olarak tespit edilmiştir. Keşan’ın en kalabalık Müslüman Türk mahallesi 171 nüfus barındıran Cami-i Kebir Mahallesidir. Ancak hem Türk hem Roman nüfusta Saray-ı Mescid Mahallesinin 206 kişi ile en kalabalık nüfusu içeren Müslüman mahallesi olduğunu görmekteyiz. Saray-ı Mescid Mahallesinin %36.40’ının Roman, Cami-i Vasat Mahallesinin ise %24.73’ünün Roman olduğunu hesaplamaktayız.

Keşan’daki toplam Müslüman Türk nüfus 677’dir. Bu sayıya Müslüman Roman nüfusun eklenmesiyle Keşan merkezdeki toplam Müslüman nüfusun 798 olduğunu tespit etmekteyiz. Bu da Roman nüfusun Müslümanlar arasındaki oranının %15.96 olduğunu göstermektedir. Keşan merkezdeki gayrimüslim nüfusu ise bu dönemde 1036 kişidir.⁴⁷ Kaza merkezinin toplam nüfusunun 1834 olduğunu buna göre Roman nüfusun merkezde sadece %6.59’luk bir orana sahip olduğunu söyleyebiliriz. Köylerdeki gayrimüslim nüfusun kayıt edildiği 4098 numaralı defterde Romanlarla ilgili bir bölüm veya içeriğe rastlanmamıştır.⁴⁸

Cami-i Vasat Mahallesinde icra edilen mesleklerin başında 7 kişinin icra ettiği deftere Mehter olarak kaydedilen müzisyenlik⁴⁹ gelmektedir. 1 demirci ile 2 demirci kalfası, 1 çilingir, 1 kalaycı ve 1 sepetçi olmak üzere toplam 12 kişinin mesleği yazılmıştır. Saray-ı Mescid mahallesinde ise 9 demirci, 7 kalaycı, 4 kalaycı ustası, 6 çilingir ve 1 mehter başı toplamda 27 kişinin mesleği tespit edilmiştir. Meslekler ile ilgili şunu çok açık ortaya koyabiliriz: mehter, demirci ve çilingirlik mesleği romanların tekelindeydi ancak kalaycılık Türkler arasında da görülen bir meslekti. Buna rağmen Türkler arasında tespit edilen tüm kalaycılar hem Türklerin hem de Romanların aynı mahallede yaşadıkları Cami-i Vasat bölgesinde oturmaktaydı.

Roman mahallelerinde vefat edenler diğer Müslüman mahallelerinde olduğu gibi burada da “Fevt”, ifadesi ile yeni doğanlar ise “Tevellüd” şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre ilk vefat eden kişi aynı zamanda kalaycı ustası olan Çalikoğlu İsmail bin Ahmedtir. (14 Haziran

⁴⁵ BOA. NFS.d., 4096, s. 10.

⁴⁶ BOA. NFS.d., 4096, s. 10-11.

⁴⁷ BOA. NFS.d., 4097; Gayrimüslim mahallelerin taksimatı şu şekildedir: Karagöz Mahallesi, Tanaş Mahallesi, Yorgi Mahallesi, Kumpani Mahallesi nam-ı diğer Kokoyani Mahallesi, Varoşa Cemane takımı, Diyar-ı ahardan vürüd idüp kaza-ı mezkurede ahz ü itada bulunan haymana nüfusu(sadece 20 kişidir.) BOA. NFS.d., 4097.

⁴⁸ BOA, NFS.d., 4097; Bu nüfus defterine göre köylerdeki gayrimüslim nüfus 3.385’tir. Gayrimüslim köyler ise: Mozal, Bulgar, Garabone, Sığilli, Çelebi, Barağı, Suluca, Karatepe, Karlı, Mavroz, Kadı, Mahmud, Pınar, Çeltik, Yapıldak, Arnavud köyleridir. BOA, NFS.d., 4097; nüfus defterlerinde olmayan ancak günümüzde mevcut olan Keşan’daki bazı köylerin isimlendirmesi 4 Haziran 1890 tarihli belgeye göre şu şekilde yapılmıştır: “...Akçeşme nam mevkiide teşkil olunan karyeye “Hamidiye” ve Todorîç mevkiine “Orhaniye” Kösedil mevkiine “Mecidiye” ve Şükrü mevkiine “Şükriye” ve Pırloho mevkiine “Sultaniye” ve Kavak mevkiine “Mahmudiye” tesmiye olunması gösterilmiştir...” Bkz. BOA. İ.Ş.D. /96-5722.

⁴⁹ 1960’lar, mevcut Çingene temsiline müzik vurgusu ile Roman olarak yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Kayıt endüstrisindeki yenilikler aslında Trakya Çingenelerince üretilen ama yine de Türkiyeli tüm Çingenelerin doğasına ait kılınan 9/8’lik oyun havalarının Roman havası etiketiyle piyasada kabul görerek yayılmasını kolaylaştırdı. 1960’lardan beri piyasada olan Roman havası 1990’larda Türkiye’deki müzikal değişimin itici gücü olan (World Music) ile tekrar keşfedilmiştir. Bkz. Semra Özlem Dişli, “ “Çingene” mi? “Roman” mı. Bir İnşa Süreci”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Dergisi*, Haziran 2016, S. 31, s. 107.

1839). 1839-1841 tarihleri arasında 9 kişi vefat etmiştir.⁵⁰ Doğan kişi sayısı ise sadece 3 olup hepsi 1841 yılında doğmuştur. İlk doğan kişi Cami-i Vasat Mahallesinden Mehter Haydaroğlu Ahmed'in oğlu Hasandır.⁵¹ (7 Mayıs 1841).

Başka bölgeye giden kişilerin defterde yazılı bulunduğu isminin üstü kırmızı kalemle çizilmiş, çizginin sonuna “nakil” yazılarak hangi bölgeye gittiği not edilmiştir. Başka mahalden gelenler ise nüfus defterinde mahallenin sonuna eklenmiştir. Buna mukabil Cami-i Vasat bölgesine 7 kişinin yerleştiği görülmektedir. İlk yerleşen kişi Saray-ı Mescid mahallesinden 8 Kasım 1839'da gelen 20 yaşındaki Balyanoğlu Rüstem veled-i Hasandır. Yine aynı tarih ve aynı mahalleden Değirmenci İbrahim bin Mustafa'nın geldiğini görmekteyiz. Balyanoğlu Rüstem için ayrıntılı bilgi, tarih ve mahalle yazılmışken Değirmenci İbrahim için sadece bir önceki şahısla aynı niteliğe sahip olduğunu belirten “gerek” notu düşülmüştür.⁵² Saray-ı Mescid Mahallesinden ise bu iki isimden başka giden olmamıştır. Saray-ı Mescid Mahallesine gelen tek kişi İnözden [Enez] İbrahim veled-i Mustafadır.⁵³

4-) 1841 Yılı Vergi Defteri

Cizye, İslam devletindeki gayrimüslim unsurların erkeklerinden alınan vergidir.⁵⁴ Osmanlı Devleti'nde cizye alınacak gayrimüslimlerde bazı şartlar aranır. Balığ olmuş, vücut ve akılca sağlam, işgücü sahibi, en az 300 akçelik menkul mala sahip her gayrimüslimden cizye alınır. Kadın, çocuk ve malul olanlar muaf tutulurdu.⁵⁵ Yine bilhassa XV. yüzyılda Osmanlı ordusunda çarpışan zimmî (ehl-i zimmet) sipahiler, voynuklar, martalozlar gibi askeri yükümlülükleri yerine getirenler de muaf tutulmuştur.⁵⁶ İslami kurallara göre cizye sadece gayrimüslim nüfustan alınan bir vergi de olsa ilginç bir şekilde Müslüman Roman nüfustan da temin edilen bir vergi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde cizye vergisi âlâ, evsat ve edna olarak sınıflandırıldı. Bu üç ana cizye grubu neredeyse Osmanlı Devleti'nin başlangıcından beri korunmuştu. 1831 yılında bu üç servet kategorisine karşılık gelen vergi oranları 48, 24 ve 12 kuruştur. Ancak kısa sürede bu vergi oranları askeri ihtiyaçları karşılamak amacıyla ek gelir sağlamak üzere %20 oranında artırılmıştır.⁵⁷

Tablo 1: Osmanlı Devleti'nde Cizye Kategorisi ve Vergi Miktarları (kuruş)⁵⁸

Yıl	Âlâ	Evsat	Edna
1804	12	6	3
1816	16	8	4

⁵⁰ Vefat edenler şunlardır: Mehter Mercimek Ahmed bin Hasan (21 Temmuz 1841); Kalaycı ustası Hüseyin bin Ahmed (5 Şubat 1840); Çilingir Salih bin Hüseyin (21 Haziran 1841); Mustafa bin Salih'in oğlu İbrahim (19 Ağustos 1841); Çilingir Halil oğlu Osman'ın oğlu Hüseyin (18 Eylül 1841); Ali bin Abdullah (8 Kasım 1839); Çilingir Ayvaz bin Salih (23 Mayıs 1841); Mustafa bin Mehmed (5 Aralık 1841); Mustafa'nın ölümünden iki yıl önce aynı ayda çocuğunu kaybettiğini görmekteyiz: Mustafa bin Mehmed'in oğlu Mehmed (22 Aralık 1839). *BOA, NFS. d.*, 4096.

⁵¹ Tevellüd edenler ise şunlardır: Saray-ı Mescid Mahallesinden Ahmed bin Hüseyin (21 Haziran 1841); Mustafa veled-i Hasan (28 Ağustos 1841). *BOA, NFS. d.*, 4096.

⁵² Gelen 5 kişi ise Cisir-i Ergene'den [Uzunköprü] gelmiştir. Bkz. *BOA, NFS. d.*, 4096, s. 10.

⁵³ *BOA, NFS. d.*, 4096, s. 11.

⁵⁴ Mehmet Erkal, “Cizye”, *DİA*, C. 8, s. 42

⁵⁵ İbrahim Özçöşar-Hüseyin Haşimi Güneş, “Osmanlı Devleti'nde Cizye ve 19. Yüzyıla Ait Bir Cizye Defteri: Cizre Sancağı'nın Cizye Defteri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, C. 5, S. 15, s. 161.

⁵⁶ Zülfiye Koçak, “1691 Tarihli Cizye Defterine Göre Pertek, Mazgirt, Çemizgezek, ve Sağman Kazaları” *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM)*, Bahar 2017, S. 41, s.195.

⁵⁷ Karpas, *a.g.e.* s. 58-59.

⁵⁸ Karpas, *a.g.e.* s. 59.

1824	24	12	6
1827	36	18	9
1829	48	24	12
1834	60	30	15

21 Şubat 1841 tarihli Keşan'ın da içinde bulunduğu çok sayıda kazanın çeşitli vergi hasılatları ile ilgili vergi defterinde, "Kıbtîyan Cizyesi" miktarı yazılmıştır. Buna göre Keşan'da gebran cizyesi adı altında 107.265 kuruşluk vergi toplanmış olup Kıbtîyan Cizyesi 2.762 kuruştur. Defterde Keşan'ın bac, kantar, tahmid, hane, serçin ve derçin, zecriye, aded-i ağnam, kereste gibi vergi gelirlerinin toplamı 850.651 kuruştur. Toplam cizye miktarının %2.51'i ve toplam vergilerin ise sadece %0.32'si Romanlardan alınan cizye vergisidir.⁵⁹

Tablo 2: Gelibolu, Tekirdağ, İncecik, Malkara, Keşan, Mekri, Ferecik, Evreşe, Şarköy, İnöz ve İpsala Kazalarının Kıbtîyan-ı Cizye Miktarı (Kuruş) ve Oranları⁶⁰

Sıra No	Kaza İsmi	Kıbtîyan Cizyesi	Gebran Cizyesi	Oran %
1	Ferecik Kazası	4.170	96.745	4.13
2	Tekirdağ	3.120	172.455	1.77
3	Keşan	2.762	107.265	2.51
4	Gelibolu	1.578	201.435	0.77
5	Şarköy	1.320	249.630	0.52
6	Malkara	1.239	115.605	1.06
7	İpsala	1.195	32.400	3.55
8	Evreşe	1.080	34.815	3.00
9	İnöz	1.025	59.385	1.69
10	İncecik	781	16.755	4.45
11	Mekri	600	21.450	2.72

Tablo 3: Gelibolu, Tekirdağ, İncecik, Malkara, Keşan, Mekri, Ferecik, Evreşe, Şarköy, İnöz ve İpsala Kazalarının Vergi Türleri İçinde Kıbtîyan Cizyesi⁶¹

Sıra No	Vergi Türü	Miktarı
1	Vergi-i Mukayyedesı	3.055.955
2	Gebran Cizyesi Emvali	1.103.940
3	Kıbtîyan Cizyesi Emvali	18.868

⁵⁹ BOA. ML.VRD.d. 375, s. 4.

⁶⁰ BOA. ML.VRD.d. 375.

⁶¹ BOA. ML.VRD.d. 375.

4	Maktuan İhalesi Olunan Varidat-ı Bedelatı	3.913.593
5	Emanete İdare Kılınan Varidat Hasılatı	157.649
	TOPLAM	8.250.005

5-) 1845 Yılı Nüfus Sayımı

1839 yılından 6 yıl sonra, 1845 yılında Keşan'da bir sayım daha yapılmıştır. Bu sayımın diğer sayımlardan en önemli farkı Romanların ayrı bir defterde kayda geçirilmiş olmasıdır. Başlangıç tarihi 19 Nisan 1845 olan bu defterin boyutu 19.5x55 cm olup ciltli ve ebruludur. Toplam 22 sayfa olan 4101 numaralı bu defter: *“Tekfurdağı mülhakatından Keşan Kazasında vâki yerli Müslim-i Kıbtîyanın sinn ve eşkal ve san’at ve hane ve numaralarını mübeyyin tahrir-i nüfus defteridir.”*⁶² açıklamasıyla başlamıştır.

Nüfus defteri yazılırken öncelikle mahalle ismi yazılmış; mahalle ismini, hane numarası ve hane altında yaşayan isimler takip etmiştir. Kayıt altına alınan şahısların, ilk önce fiziki özellikleri tarif edilmiştir. Kısa, orta, uzunca ve uzun şeklinde boy tarifi yapılmış, arkasından bıyık ve sakalının rengi kara, kumral, sarı, kır, ak vb. olacak şekilde düzenlenmiştir. Fiziki özellikleri belirtildikten sonra -varsa- mesleği yazılmış, hemen arkasından da adı ve baba adı yazılmıştır. Şahsın tüm bu özelliklerinin altına “sinn” yani yaşı yazılmıştır.

1830-1831 ve 1839 yılı sayım defterlerinde hane kayıtları belirtilmemiştir. Sadece 1832 yılına ait arazi ve emlak defterinde Romanlara ait 23 emlakın değeri yazılmıştır. 4101 numaralı defterde hane sayılarını da görmekteyiz.

4101 numaralı defterde 1839 yılındaki gibi Romanlar'ın Keşan merkezde yine aynı iki mahallede yazıldığını görmekteyiz. İlk yazılan Mahalle-i Cami-i Vasat, 26 hane ve 76 kişilik nüfusa sahiptir. Saray-ı Mescid Mahallesinde ise 32 hane ve 82 nüfus vardır. Toplam nüfus ise 158'dir. Altı sene önce yapılmış sayıma göre Roman nüfusu Keşan merkezde %30.57 oranında artmıştır. Bu defterde diğerlerine nazaran köylerde de Roman nüfusuna rastlamaktayız. Bu köyler Kılıç⁶³ ve Mercan'dır. Her iki köyde de 3'er Roman hanesi mevcut olup Kılıç Köyde 11, Mercan'da 7 nüfus vardır. Buna göre Müslüman Roman nüfusun %89.77'si Keşan merkezde, %6.25'i Kılıç köyde, %3.98'i ise Mercan köyünde yaşamaktadır.

4101 sayılı defterde cizye kayıtları kontrol edilmiş ve cizye yükümlülükleri ile ilgili kişilere cizye evrakları verilmiştir. Defterin sonundaki kayıta şu ifadeler yer almaktadır: *“Bâ-iradeyi seniyye tahrir-i nüfus mevad-ı hayriyyesinde kazalarda vaki yerli Müslim-i Kıbtîyanın sinn ve eşkal ve san’at ve hane numaralarıyla yerlerinde olan gayr-ı matbu-ı cizye evraklarına nazar olunarak ve müstehaktan bulunanlara dahi mücedded evraklar verilerek bir nefer ketm ve ihta olunmayub işbu defter sıhhat eseri tenvir ve mahallince bi't tahrir hakipa-yi*

⁶² BOA. NFS.d., 4096, s. 1.

⁶³ Kılıç Köy 1831'de 15, 1839'da 17 kişilik nüfusa sahip, oldukça küçük Müslüman bir Türk köyü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 1845 yılı sayımında Keşan'daki en fazla Roman nüfusa sahip ikinci yerleşim birimi olduğu gibi Keşan'dan sonra en fazla yabancı Müslüman nüfusu da barındırmaktadır. 4100 numaralı yabancı ehl-i Müslim nüfus defterine göre yabancı Müslüman sayısı Keşan'da 57'dir. Bu nüfusun 28'i Keşan merkezde, 9'u ise Kılıç Köyde ikamet etmiştir. Çirmen'den, Kestanbolu'dan, Ohri'den Tekirdağ'dan, Gümilcine'den ve Trabzon gibi yerlerden gelen bu 9 kişiden 8'i yetişkin ve hepsi hizmetkârdır. Bkz. BOA. NFS. d., 4100; Romanlar bu köyde 6 kişi ile Canbazlık yapmakta, yabancı Müslümanlar da 8 kişi ile hizmetkârlık ifa etmektedir. Bu meslek verilerine göre bu köyde mandıra veya benzeri bir türde küçük bir hayvansal üretime dayalı işletme olduğu söylenebilir. Ayrıca bu köyde Suluca, Karlı, Karatepe gibi Keşan'ın diğer köylerinden gelip çobanlık ve hizmetkârlık yapan 13 kişilik gayrimüslim nüfus cizye defterlerinde görülmektedir. Bkz. BOA. KK.d., 3843, s. 23.

seniyyelerine takdim kılındı. Bak-i emrû ferman hazreti veliyyül emrindir. 19 Nisan 1845 (Fi 11 R. sene [12]61)⁶⁴,

Birçok cizye defterinde cizye mükelleflerinin üzerinde âlâ için عا, Evsat için ط/ط, edna için ن harfleri kullanılmıştır. Sırasıyla 60, 30 ve 15 kuruş, yani yüksek, orta ve düşük seviyeden vergi veren cizye yükümlülerine işaret eden bu harflerin yerine 4101 numaralı defterde direkt yükümlülerin verdiği miktar kuruş değerinde yazılmıştır.

Keşan'da 92 mükellef, Kılıç Köyde 6 mükellef ve Mercan Köyde 3 mükellefin Evsat sınıfında yer aldığı görülmüş olup yine Keşan da 6 kişinin en düşük miktar olan edna sınıfında cizye mükellefi olduğu tespit edilmiştir. İlk defa cizye vereceklerin üzerine kırmızı yazıyla “mücedded”, “müceddeden” veya “müceddeden verilmiştir” notları düşülmüştür. Yedi kişinin yanına bunun gibi notlar düşülmüş ve altına 15, bir kişiye 30 kuruşluk değer biçilmiştir. 2 kişinin 15 kuruşluk cizye vergisi 30 kuruşa yükseltilmiş ve “bu defa zam olunmuştur” şeklinde kırmızı yazıyla not düşülmüştür. Bir kişi ise âmâ olduğu için cizye vergisine tabi olmamıştır.⁶⁵ Romanlara ait toplam 3.120 kuruşluk cizye geliri hesaplanmıştır.

Tablo 4: 4101 Numaralı Defterde Keşan ve Köylerindeki Romanların Cizye Miktarı (1845)

Yer	Âlâ	Evsat	Edna
Keşan	-	92x30=2.760	6x15=90
Kılıç	-	6x30=180	-
Mercan	-	3x30=90	-
Toplam	-	101x30=3.030	90
Genel Toplam			3.120

4101 numaralı defterde 91 kişinin mesleği yazılmıştır. Romanlar arasında 13 farklı meslek dalı görülmüş olup Kalaycı ve Demirciliğin en fazla icra edilen meslek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: 4101 Numaralı Defterde Romanların Meslekleri

Sıra No	Meslek	Aded	Sıra No	Meslek	Aded
1	Demirci	20	8	Demirci Çırağı	3
2	Kalaycı	20	9	Rençber	3
3	Çilingir	14	10	Arabacı	3

⁶⁴ BOA. NFS. d., 4101, s. 20.

⁶⁵ Bu kişi Kör Mahmud veled-i Hüseyin'dir. Bkz. BOA. NFS. d., 4101, s. 16;

4	Canbaz	9	11	Sığırtmaç	2
5	Mehter	6	12	Kalaycı çırağı	1
6	Sepetçi	5	13	Korucu	1
7	Kalburcu	4		Toplam	91

Defterde 60 yaş üzeri şahıs tespit edilememiş olup 1 yaş altı bebek sayısı 6'dır. 8 kişi ile en kalabalık hanenin Cami-i Vasat Mahallesi 22. haneden Kalburcu İsmail veled-i Hasan'ın hanesinin olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Kılıç Köydeki Canbaz Sadık veled-i Kara Mustafa'nın da 7 kişi ile en kalabalık 2. hane olduğunu söyleyebiliriz. 119 kişinin boy tarifi yapıldığı defterde sadece 13 kişinin uzun boylu olduğunu görmekteyiz.

Keşan'a başka mahalden gelenlerin kırmızı yazı ile geldikleri mahal ve tarihleri kayıt altına alınmıştır. Buna göre, Sepetçi Mehmed veled-i Ali'nin Güveysi Sepetçi Ahmed veled-i Ahmed'in Ferecik'ten geldiği (1845), Kalburcu İsmail veled-i Hasan'ın Kaynı Kalburcu Salih bin Abbas'ın Malkara'dan geldiği (1844), aynı şekilde oğlu Mustafa'nın da Malkara'dan geldiği, Demirci Mehmed veled-i Ali'nin Cısr-i Ergene'den [Uzunköprü] geldiği (1257), Çilingir Halil veled-i Ayvaz'ın Üvey Babası Çilingir Mustafa bin İbrahim'in İnöz'den [Enez] geldiği (1256), Demirci Hamza veled-i Ali'nin ise Ferecik'ten geldiği tespit edilmiştir.

4101 numaralı defter gibi başlangıç tarihi 19 Nisan 1845 tarihli olan başka bir defterde ise gayrimüslim Roman nüfusu yazılmıştır. Bu defterin diğerlerinden farkı, tek gayrimüslim Roman nüfus defteri olmasıdır. 4105 numaralı olan bu defter ciltli, ebrulu ve 8 sayfadır. 20x55.5 cm boyutu olan bu defter: *"Keşan kazasında yerlû Kıbtî reayanın sinn ve eşkal ve hane numaralarını mübeyyin tahrir-i nüfus defterdir. Sene [12]61"*⁶⁶ cümlesi ile başlamış olup 3 köydeki nüfusu ihtiva etmektedir. Bu köyler Kızkapan, Karlı ve Suluca'dır.

Defterin sonunda: *"Bâ-irade-i seniyye tahrir-i nüfus mevad-ı hayriyesinde kazalarda vuku bulan yerlî Kıbtî reayasının sinn ve eşkal ve san'at ve hane numaralarıyla yerlerinde olan sunuf-ı selase-i cizye evraklarına nazar olunarak içlerinden müstehak olanlara evraklar verilerek ve geriye bir neferi ketm ve ihtâ olunmayarak işbu defter sıhhat eseri tanzim ve mahallince bi't-tahrir hakipa-yi aliyyelerine takdim kılındı. Ol-babda emrû ferman hazret-i veliyyül emrindir. Fi. 11 R. Sene [12]61"* yazmaktadır. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere sayımda cizye evraklarının kontrol edildiği ve cizye vergisine tabi olacak yeni kişilere evraklarının verildiği, kimsenin yoklama dışında bırakılmadığı yazılmıştır. Hemen hepsinin daha önceki sene evraklarının olmadığı ve bu sayımda evraklarının verildiğine dair kırmızı kalemle not düşülmüştür. 15 kişi Evsat ط- 5 kişi ise edna ن- olarak kayda geçirilmiştir. Buna mukabil 525 kuruşluk cizye gelir hesaplaması yapabiliriz. Evsat sınıflandırmasındaki 5 kişinin tamamı 11-13 yaşında olup hepsinin yanında "mücedded", "müceddeden", "mücedded verilmiştir", "müceddeden verilmiştir" şeklinde notlarla yeni cizye evrakı düzenlendiğine dair bilgiler mevcuttur.

Kızkapan Köyünde 4 hanede 12 nüfus, Karlı Köyünde 4 hanede 10 nüfus, Suluca Köyünde 2 hanede 8 nüfus mevcuttur. Toplam nüfus 30'dur. Kızkapan Köyünde 6 canbaz, Karlı Köyünde 4 canbaz, 1 kazgancı [kazancı], Suluca Köyünde ise 2 kazgancı, 1 çapacı vardır. Üç köy arasında en yaşlı kişi 55 yaşındaki Kızkapan Köyünden Dimo veled-i

66 BOA. NFS,d. 4105, s. 1.

Karakaş'tır. En küçük kişi ise daha 1 mâhlık [ay] olan Suluca Köyünden Manol veled-i Kiryak'ın kendi⁶⁷ oğlu Andon'dur. Yetişkinlerden sadece bir kişi orta boylu olarak tarif edilmiştir. Bu kişi Karlı Köyünden Yorgi veled-i Andon'dur.

4102 numaralı gayrimüslim köyleri sayım defteri, 4103 numaralı yabancı Rum milletinin sayım defteri ve 4104 numaralı yabancı Ermeni milleti nüfus defterinde Romanlar ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.⁶⁸

6-) 1845-1848 Yılı Keşan Vergi ve Cizye Defterleri

19 Nisan 1845 tarihli, ciltsiz, ebrusuz, 21x57 cm boyutlarında ve 32 sayfalık Keşan cizye defterinde Keşan Kazasındaki Rum reayanın geçmiş senelerden hazineye olan cizye borçlarını görmekteyiz. Ayrıca bu defterde Hristiyan Roman nüfusun borçları da kayıtlıdır. Keşan'ın üç köyünde borç miktarı olan Roman nüfus Kızkapan, Karlı ve Suluca'da ikamet etmekte olup defterde: "Kaza-ı mezburda vakı yerli Kıbtî reayası" olarak tanımlanmıştır.

Bu üç köyde de borcu olan tüm şahısların 30 kuruş cizye vergisine sahip olduğunu gösteren ط harfiyle yazılmıştır. Kızkapan Köyünde 6, Karlı Köyünde 5, Suluca Köyünde ise 3 kişinin borç miktarı yazılmıştır. Borç miktarlarının farklı miktarlarda olduğunu görmekteyiz. Buna göre Kız Kapan Köyünden Canbaz Dimo veled-i Karakaş'ın 60, oğlu Canbaz Andonaki'nin 105, Canbaz Kosta veled-i Tarandafil'in 60 ve diğer üç şahsın 30 kuruş borcu olduğunu, bu borçların toplamda 315 kuruş olduğunu tespit etmekteyiz. Toplam borcu 210 kuruş olan Karlı Köyünden Canbaz Dimo veled-i Kostandi ve Kazancı Yorgi veled-i Andon'un 60'şar diğer üç şahsın da 30 kuruş borcu yazılmıştır. Suluca Köyünden Manol veled-i Kiryak'ın 60, diğer iki şahsın 30 kuruş borcu yazılmış olup köyün toplam borcu 120 kuruştur.

İncelediğimiz deftere göre Romanların toplam borcu 645 kuruştur, Keşan'daki genel borç ise 14.790 kuruştur. Buna göre tahsil edilmesi gereken miktarın %4.36'sı Romanlara aittir.⁶⁹

1845 yılı nüfus ve cizye defterlerinden bir sene sonra Keşan vergi defteri tutulmuştur. 18.5x45.5cm boyutunda olan bu defter, ciltli, ebrulu ve 84 sayfadır.⁷⁰ Başlangıç tarihi 18 Aralık 1846 olan bu defterin bitiş tarihi 20 Aralık 1846'dır. 1432 numaralı bu defter: "Kaza-ı mezburun altmış iki senesi vergi defterinin müfredatıdır."⁷¹ ifadesi ile başlamıştır. Önce Müslüman Türk mahalleleri yazılmış sonra Romanların bilgileri düzenlenmiştir. Romanların bilgilerinden sonra gayrimüslim unsurun kaydı yapılmıştır. Bu kayıta "Mahalle-i Kıbtîyan-ı Müslim"⁷² başlığıyla tüm romanların verdikleri vergi miktarları kuruş bazında yazılmıştır. Romanlar arasında toplamda 62 mükellefin vergi miktarlarını gördüğümüz bu defterde şahıslar baba adı ile birlikte yazılmak yerine mevcut lakap veya meslekleri ile kayda geçirilmiştir. Bu duruma, Çalıkoğlu Ahmed, Gülcüoğlu Ahmed, Garaboneli Halil, Değirmenci İbrahim, Değirmenci Ahmed, Sığırtmacı Halil örnek verilebilir.

Romanların toplamda 3.055 kuruşluk vergi miktarı vardır. Haydar oğlu Ahmed, Sinan oğlu Halil ve Kalburcu İsmail'i 77 kuruş ile vergi miktarı ile zirvede görmekteyiz.⁷³ Paçacı

⁶⁷ Manol veled-i Kiryak'ın, Yenaki veled-i Tifodoş ve Paskal olmak üzere iki tane üvey oğlu vardır. Bu sebeple kendi oğlu şeklinde bir ifadeye ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Ayrıca Manol veled-i Kiryak gayrimüslim Romanların arasındaki tek uzun boylu kişidir. Bkz. BOA. NFS.d. 4105, s. 5.

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. NFS.d. 4102; BOA. NFS.d. 4103, BOA. NFS.d. 4104.

⁶⁹ BOA. ML.VRD.CMH.d., 472. s. 26-27.

⁷⁰ Bkz. BOA. ML.VRD.d. 1432.; 54. Sayfadan sonra Ferecik kazasının vergi bilgileri yazılmıştır. Bkz. BOA. ML.VRD.d. 1432 s. 54.

⁷¹ BOA. ML.VRD.d. 1432, s. 4.

⁷² BOA. ML.VRD.d. 1432, s. 9.

⁷³ Keşan'da 500 kuruşun üzerinde vergi verenler sırasıyla: Yenice Köyünden Hasan bin Hüseyin 825, Suluca Köyünden Kostandi veled-i Mavridi 760, Hacı Panayot veled-i Rife 700, Papa Panayot 702, Panayot veled-i Papa

oğlu Mehmed'in Damadı Ahmed'i ise 27 kuruşla en düşük vergi miktarına sahip kişi olarak tespit etmekteyiz.⁷⁴ Vergi mükellefleri bazında ortalama 38.6 kuruş ile en düşük mahalle Cami-i İspat Mahallesi olup akabinde 49.22 kuruş ortalama ile Roman Mahallesi gelmektedir. 1846 yılında Keşan'dan toplanan vergi miktarı defterin sonunda şöyle yazılmıştır: “*Bâlâda gösterildiği üzere kaza-ı mezburun işbu altmış iki senesi vergi hissesi Üç yüz elli yedi bin sekiz yüz yetmiş üç gurus olub...*”⁷⁵. Toplam 357.873 kuruşluk verginin sadece 3.055 kuruşu Roman Mahallesi sakinlerine aittir. Bu da vergi miktarının sadece %0.85'ine tekabül etmektedir.⁷⁶

Vergi defterinden 2 yıl sonra tutulan 6 Ocak 1848 başlangıç, 6 Mart 1848 bitiş tarihi olan Keşan kazası cizye defteri 100 sayfa olup Romanlarla ilgili sayfalar sadece 2 sayfadır. Ciltli ve ebrulu olan bu defter, 18x44.5 cm boyutlarındadır.

Toplam 91 Roman mükellefin cizye miktarları belirtilmiştir. 13 kişi 15 kuruş, geriye kalan 78 kişi 30 kuruş cizye miktarı ile yazılmıştır. Hiçbir mükellef âlâ olarak belirtilen 60 kuruşluk cizye miktarına sahip değildir. Keşan'da 119.670 kuruşluk cizye toplanmıştır. Romanlardan toplanan miktar ise 2.535 kuruştur. Buna göre Romanlardan elde edilen vergi gelirinin oranı sadece %2.11'dir.⁷⁷

Sonuç

1830 ve 1845 yılları arasındaki Keşan Müslüman nüfus defterlerinin yazımında Roman nüfusa ayrı olarak yer verilmiştir. Bu kimi sayımda aynı defterin içinde ayrı bir sayfada, kimi sayımda da sadece Romanlara ait ayrı bir defter olarak tanzim edilmiştir. İlk sayımdaki nüfus verilerden araştırmamızdaki son sayıma kadar Roman nüfusun 15 senelik zaman zarfında oldukça yüksek bir nüfus artış oranına sahip olduğunu görmekteyiz. Bu oran %128.57'dir. Gayrimüslim Roman nüfus ile ilgili ise sadece 1845 yılında ayrı olarak bir nüfus defteri yazılmıştır.

Bu 15 senede meslek verileri açısından çok fazla değişkenlik göstermeden birkaç meslek faaliyeti dışında Romanların aynı meslekleri icra ettiğini gördüğümüz gibi bu aynı mesleklerinde sadece Romanlar tarafından yapıldığını belirtmiş olalım. En faal oldukları demircilik mesleği Romanların tekelinde toplanmış, kalaycılığın da çok büyük bir kısmını ifa edenler Romanlar olmuştur. Hatta kalaycılarının geriye kalan kısmı Türk mahallesinde kayıtlı

Kiryak 700, Tarandafil veled 664, Sefan veled-i Dimitraki 650, Cami-i Kebir Mahallesi'nden Abdülkadir bin Ata 645, Suluca Köyünden Papa Nikol veled 620, Kılıç Köyden Muhtar Halil bin İbrahim 600, Suluca Köyünden Arhondi veled-i Dimo 600, Barağı Köyünden Dırako veled-i Yani 593, Yaylak Köyünden Hacı İsmail bin 581, Garabone Köyünden Hacı Papas veled-i Manol, Yapıldak Köyünden Apostol veled-i Hacı Papas 600, Seydi Köyden Ali bin İsmail 575, Siğilli Köyünden Yorgi veled-i Trandafil 540, Bulgar Köyünden Ustuyan veled-i Todor 528, Barağı Köyünden Yani veled-i Mihalaki 509, Suluca Köyünden Vasil veled-i Yani 504, Vaşo veled-i Niko 500, Dimitri veled-i Pid 517, Kılıç Köyden Ahmed Kavas bin Abdullah 500. BOA. ML.VRD.d. 1432.

⁷⁴ Aynı defterin içinde Ferecik Kazasında vergi bilgileri mevcuttur. Buna göre Ferecik'te Kıbtıyan Mahallesi olarak geçen mahallede 51 kişiden hiç kimsenin 90 kuruşun üzerinden vergi mükellefi olmadığını görmekteyiz. Bkz. BOA. ML.VRD.d. 1432, s. 56.

⁷⁵ BOA. ML.VRD.d. 1432, s. 41.

⁷⁶ Keşan'a en yakın kaza olan Malkara'da da aynı tarihli vergi defteri tutulmuştur. Bu yüzden iki kazanın karşılaştırmasını yapmakta fayda görüyoruz. Malkara'da da tıpkı Keşan'daki gibi Roman Mahallesi Türk mahallerinin bitiminden sonra kayda geçirilmiştir. Yine Keşan'dakine benzer bir isimlendirme ile “Mahalle-i Kasabada Mütemekkin Taife-i Kıbtıyan” şeklinde mahalle adı yazılmıştır. Keşan'daki vergi mükellefi sayısını 62 kişi ile tespit etmiştik. Malkara'da ise bu sayı sadece 15'tir. Buna göre açık bir şekilde Keşan'da ki mükellef sayısının Malkara'ya göre 4 kattan daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Keşan'da en yüksek verilen vergi miktarı 77 kuruş idi. Malkara'da Usta Hüseyin bin Ayan 140 kuruşla verdiği vergi ile zirvededir. Malkara'nın vergi ortalaması 58.3 olup Keşan'a göre daha yüksek durumdadır. Malkara'da toplanan toplam vergi 385.294 kuruştur. Romanların verdiği miktar 875 kuruş olup bunun sadece %0.22'si Romanlara aittir. Keşan'ın kendi içindeki oranın daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Malkara vergi defteri için bkz. BOA. ML.VRD. d.1485.

⁷⁷ BOA. ML.VRD.CMH.d., 869, s. 88-89.

edilmişse de aynı zamanda bu mahallenin hem Roman hem Türklerin birlikte ikamet ettikleri mahalle olduğunu söyleyebiliriz. Yine Müzisyen olanlar defterde mehter olarak yazılmış ve mehterlerin tamamı da Roman Mahallesinde ikamet etmiştir.

1832 yılına ait emlak ve arazi kayıtları defterinde tüm unsurların hem arazi hem emlak kayıtları yazılmıştır. Buradaki kayıtlarda Romanların sadece emlak kayıtları belirtilmiştir. Buna göre Romanların Keşan’da herhangi bir araziye sahip olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca en düşük mal varlığına sahip olan bu mahalledeki emlak kıymet değerleri de oldukça düşüktür.

Cizye vergisi gayrimüslim unsurlardan toplanan oldukça eski bir vergi sistemidir. Bu verginin Müslüman defterlerinde yazılan Romanlardan veya cizye defterlerinde tespit ettiğimiz Müslüman Romanlardan alınmış olması oldukça dikkat çekicidir.

Bir nevi gelir durumuna göre alınan bir vergi olan cizye hiçbir Romandan âlâ seviyesinde alınmamıştır. Bu da bize Romanların düşük gelire sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemi Defteri (BOA D..BŞM.d.) 42173.

-----, **İrade Tasnifi Şurayı Devlet No: (BOA İ.ŞD). /96-5722**

-----, **Kamil Kepeci Defteri, (BOA KK.d, 3843)**

-----, **Maliye Varidat Kalemi Defteri, (BOA ML.VRD.d) 375-1432-1485**

-----, **Maliye Varidatı Kalemi, Cizye Muhasabe Defterleri (BOA ML.VRD.CMH.d.) 869-472**

-----, **Nüfus Defterleri, (BOA NFS. d.) 4092-4093-4094-4095-4096-4097-4098-4100-4101-4102-4103-4104-4105.**

Araştırma Eserleri

AKGÜL, Barış, “Türkiye Çingenelerinin Politikleşmesi ve Örgütlenme Deneyimleri”, *Öneri Dergisi*, Temmuz 2010, C. 9, S. 34, s. 213-222.

ARTUNAY, Mehmet-Ali Lafçı, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Zara II Zara/Koçgiri Nüfus Defterleri*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2013

ATEŞLER, Gül, “Avrupa’da Roma/Çingeneler Üzerine Sosyal Politikalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, C. 2, S.3, s. 13-34.

BOZKURT, Nebi, “Nüfus”, *Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, s. 293-294.

TAĞ, Muhammed, *Temettuat Defterlerine Göre Edirne’de Romanlar*, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015.

DİNGEÇ, Emine, XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2009, S.20, s.33-46.

DİŞLİ, Semra Özlem, “ “Çingene” mi? “Roman” mı Bir İnşa Süreci”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Dergisi*, Haziran 2016,S. 31, s. 97-117.

ERKAL, Mehmet, “Cizye”, *DİA*, C. 8, s, 42-45.

GENÇ, Yusuf-Hasan Hüseyin Taylan-İsmail Barış, “Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Spring 2015, Number 33, s. 79-97.

İPEK, Nedim-Rıza Karagöz-Cihat Uslucan, *Canik Sancağı Samsun Kazasının Nüfus Yapısı (1834-1845)* Kültür Yayınları No: 9 Samsun 2016.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

“Kıptiler”, *Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi, (DİA)*, 2002, C. 25, s. 424-426.

- KOÇAK, Zülfiye, “1691 Tarihli Cizye Defterine Göre Pertek, Mazgirt, Çemizgezek, ve Sağman Kazaları” *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM)*, Bahar 2017, S. 41, s. 191-218.
- KOÇMAN, Asaf, “Yeni Muhacir Köyü (Keşan) Toplumsal Ekoloji Açısından Bir İnceleme”, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir 1983, S. 1, s. 108-128.
- KORKMAZ, Şerif, “II. Mahmud Döneminde Yapılan 1832 Tarihli Arazi ve Emlak Sayımı: Gelibolu Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S.22 Bahar 2017, s. 87-108.
- ÖZÇOŞAR, İbrahim-Hüseyin-Haşimi Güneş, “Osmanlı Devleti’nde Cizye ve 19. Yüzyıla Ait Bir Cizye Defteri: Cizre Sancağı’nın Cizye Defteri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, C. 5, S. 15, s. 159-179.
- ŞAŞMAZ, Musa, “The Ottoman Censuses And The Registration Systems in The Nineteenth and Early Twentieth Centuries”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 6 s. 289-305
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı *Osmanlı İdaresi’nde Kıbrıs, (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, , Yayın No: 43, Ankara 2000.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı*, Yayın No: 18, Ankara 1994.
- ÜNALDI, Halime, “Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık Çingeneler”, Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012, s. 615-626.
- YILDIZ, Hüseyin, “Türkiye’de Çingeneler için Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Gazi Üniversitesi Dil Araştırmaları Dergisi*, Güz 2007 C. 1, S. 1, s. 61-82.